Господарське право; господарсько-процесуальне право

УДК 346.2:004

Сєребряк Станіслав Вадимович

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
сектору проблем реалізації господарського законодавства
Відділу проблем модернізації господарського права та законодавства
Державна установа "Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України"

Sieriebriak Stanislav

Doctor of Law, Senior Research Fellow
Sector for Economic Legislation Implementation Issues,
Department for Economic Law and Legislation Modernization Issues
State Institution "V.K. Mamutov Institute for Economic and Legal
Research of the National Academy of Sciences of Ukraine"
ORCID:0000-0001-7207-594X

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ
SPECIFICS OF CONDUCTING BUSINESS ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Анотація. *Вступ. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується стрімким проникненням цифрових технологій у всі сфери суспільного життя, що зумовлює трансформацію традиційних моделей ведення бізнесу. Цифровізація стала не лише інструментом оптимізації господарських процесів, а й ключовим фактором конкурентоспроможності суб'єктів господарювання. В умовах глобальної економічної взаємозалежності та швидких технологічних змін підприємства змушені адаптувати власні бізнес-стратегії, інтегруючи*

інноваційні цифрові рішення у виробництво, управління, логістику, фінансові операції та взаємодію з контрагентами.

Разом із тим цифровізація господарської діяльності створює нові правові виклики, пов'язані з регулюванням електронної комерції, захистом даних, кібербезпекою, діджитал-комплаєнсом, використанням штучного інтелекту та смарт-контрактів. У таких умовах актуальним постає питання дослідження особливостей провадження господарської діяльності в цифровому середовищі, зокрема з огляду на нові регуляторні підходи, ризики та можливості, які відкриваються перед бізнесом.

Мета статті – всебічно дослідити особливості провадження господарської діяльності в умовах цифровізації, з'ясувати вплив цифрових технологій на трансформацію організаційно-правових форм ведення бізнесу, оцінити зміни у правовому регулюванні господарських відносин, а також визначити напрями адаптації суб'єктів господарювання до цифрового середовища з метою підвищення ефективності, конкурентоспроможності та забезпечення правової визначеності.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є чинне законодавство України у сфері господарської діяльності, цифровізації, електронної комерції, захисту інформації та даних (зокрема, Цивільний кодекс України, Закон України «Про електронні документи та електронні довірчі послуги», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про цифровий розвиток» тощо); стратегічні та програмні документи ЄС щодо цифрової економіки й цифрових ринків (Digital Services Act, Digital Markets Act, European Data Strategy); наукові праці українських та зарубіжних дослідників, присвячені проблематиці цифровізації господарських відносин; аналітичні звіти міжнародних організацій (OECD, World Bank, UNCTAD), статистичні дані щодо цифрової трансформації бізнесу; практичні кейси трансформації

бізнес-процесів у підприємницькій діяльності під впливом цифрових технологій.

Методологічну основу дослідження становлять загальні та спеціальні методи наукового дослідження. Так, зокрема, для виявлення закономірностей еволюції господарської діяльності в цифровому середовищі використано діалектичний метод. Метод системно-структурного аналізу дав можливість визначити взаємозв'язки між цифровими інструментами, правовими нормами та господарськими процесами.

За допомогою формально-юридичного методу було проаналізовано зміст нормативно-правових актів, що регулюють здійснення господарської діяльності в умовах цифровізації. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення українського законодавства у сфері регулювання цифрової економіки з європейськими та міжнародними стандартами цифрової економіки.

Функціональний метод використано для дослідження впливу цифрових технологій на зміну функцій суб'єктів господарювання, а метод узагальнення та синтезу – для формування висновків щодо тенденцій розвитку господарської діяльності в умовах цифровізації.

Результати. У статті здійснено системно-правовий аналіз процесів цифровізації господарської діяльності в Україні в сучасних умовах розвитку суспільства. Визначено, що цифровізація суттєво змінює характер господарської діяльності, впливаючи як на організацію бізнес-процесів, так і на механізми їх правового регулювання. Використання цифрових технологій підвищує ефективність підприємств, сприяє розширенню ринків та появі інноваційних продуктів, однак одночасно створює нові юридичні та інформаційні ризики, пов'язані з кібербезпекою, захистом даних та електронною взаємодією.

Дослідження показало, що подальший розвиток господарської діяльності в цифровому середовищі потребує адаптації законодавства, включно з оновленням регулювання електронних правочинів, цифрових активів і діяльності платформ. Ефективність нормативного забезпечення цифровізації можлива лише за умови гармонізації національних норм із європейськими підходами та міжнародними стандартами.

Перспективи. До ключових напрямів наступних наукових розвідок належать: визначення правового статусу даних, цифрових активів та алгоритмів; удосконалення регулювання електронних правочинів і смарт-контрактів; аналіз механізмів забезпечення кібербезпеки та відповідальності у цифровому просторі; дослідження правових аспектів функціонування цифрових платформ та цифрових бізнес-моделей.

Перспективним також є опрацювання шляхів адаптації українського законодавства до вимог Digital Services Act (Акт про цифрові послуги), Digital Markets Act (Акт про цифрові ринки), European Data Act (Акт про дані), Artificial Intelligence Act (Акт про штучний інтелект), а також вивчення етичних і правових викликів застосування штучного інтелекту в господарській діяльності.

Ключові слова: *цифровізація, цифрова економіка, господарська діяльність, електронні сервіси, цифрова інфраструктура, цифрова правосуб'єктність, електронні договори, штучний інтелект, інновації.*

Summary. *Introduction. The current stage of global economic development is characterized by the rapid penetration of digital technologies into all spheres of public life, which is transforming traditional business models. Digitalization has become not only a tool for optimizing business processes, but also a key factor in the competitiveness of economic entities. In the context of global economic interdependence and rapid technological change, companies are forced to adapt their business strategies by integrating innovative digital*

solutions into production, management, logistics, financial operations, and interaction with counterparties.At the same time, the digitalization of economic activity creates new legal challenges related to the regulation of e-commerce, data protection, cybersecurity, digital compliance, the use of artificial intelligence, and smart contracts. In such conditions, it is important to study the specifics of conducting economic activities in a digital environment, particularly in view of new regulatory approaches, risks, and opportunities that are opening up for businesses.

Purpose. The purpose of the article is: comprehensively study the peculiarities of conducting economic activities in the context of digitalization, to determine the impact of digital technologies on the transformation of organizational and legal forms of doing business, to assess changes in the legal regulation of economic relations, and to identify areas for adaptation of economic entities to the digital environment in order to increase efficiency, competitiveness, and ensure legal certainty.

Materials and methods. The research materials include the current legislation of Ukraine in the field of economic activity, digitalization, e-commerce, information and data protection (in particular, the Civil Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Electronic Documents and Electronic Trust Services," "On Information Protection in Information and Telecommunications Systems," "On Digital Development," etc.); EU strategic and program documents on the digital economy and digital markets (Digital Services Act, Digital Markets Act, European Data Strategy); scientific works by Ukrainian and foreign researchers on the issues of digitalization of economic relations; analytical reports of international organizations (OECD, World Bank, UNCTAD), statistical data on the digital transformation of business; practical cases of business process transformation in entrepreneurial activity under the influence of digital technologies.

The methodological basis of the study consists of general and specific methods of scientific research. In particular, the dialectical method was used to identify patterns in the evolution of economic activity in the digital environment. The method of systemic-structural analysis made it possible to determine the interrelationships between digital tools, legal norms, and economic processes.

The formal-legal method was used to analyze the content of regulatory and legal acts governing economic activity in the context of digitalization. The comparative legal method was used to compare Ukrainian legislation in the field of digital economy regulation with European and international standards of the digital economy.

The functional method was used to study the impact of digital technologies on changes in the functions of economic entities, and the method of generalization and synthesis was used to form conclusions about trends in the development of economic activity in the context of digitalization.

Results. The article provides a systematic legal analysis of the processes of digitalization of economic activity in Ukraine in the current conditions of society development. It is determined that digitalization significantly changes the nature of economic activity, affecting both the organization of business processes and the mechanisms of their legal regulation. The use of digital technologies increases the efficiency of enterprises, contributes to the expansion of markets and the emergence of innovative products, but at the same time creates new legal and information risks related to cybersecurity, data protection, and electronic interaction.

The study showed that the further development of economic activity in the digital environment requires the adaptation of legislation, including the updating of regulations on electronic transactions, digital assets, and platform activities. The effectiveness of regulatory support for digitalization is only possible if national regulations are harmonized with European approaches and international standards.

Discussion. Future research should focus on determining the legal status of data, digital assets, and algorithms; improving the regulation of electronic transactions and smart contracts; analyzing mechanisms for ensuring cybersecurity and accountability in the digital space; and studying the legal aspects of the functioning of digital platforms and digital business models.

Another promising area is the development of ways to adapt Ukrainian legislation to the requirements of the Digital Services Act, the Digital Markets Act, the European Data Act, and the Artificial Intelligence Act, as well as the study of ethical and legal challenges of applying artificial intelligence in economic activity.

Keywords: *digitalization, digital economy, economic activity, electronic services, digital infrastructure, digital legal capacity, electronic contracts, artificial intelligence, innovation.*

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток цифрових технологій докорінно трансформує характер провадження господарської діяльності, зумовлюючи появу нових моделей організації бізнес-процесів, каналів взаємодії між учасниками ринку, а також способів створення та використання економічної цінності. Водночас цифровізація ускладнює традиційні підходи до правового регулювання господарських відносин, оскільки виникають нові форми активів (дані, цифрові платформи, алгоритми), нові способи укладення та виконання договорів (електронні та смарт-контракти), а також нові ризики, пов'язані з кібербезпекою, захистом інформації, відповідальністю суб'єктів господарювання в онлайн-середовищі.

Незважаючи на значний обсяг наукових досліджень у сфері електронної комерції, цифрової економіки та інноваційного розвитку, залишаються недостатньо розробленими питання комплексного правового забезпечення господарської діяльності в умовах цифровізації. Зокрема,

потребують уточнення межі правосуб'єктності учасників цифрових відносин, особливості договірного регулювання в цифровому середовищі, специфіка використання даних як нового економічного ресурсу, а також механізми державної політики щодо стимулювання цифрової трансформації бізнесу.

Таким чином, актуалізується необхідність системного наукового аналізу особливостей здійснення господарської діяльності в умовах цифровізації, що вимагає переосмислення існуючих правових підходів та розроблення нових концептуальних засад, здатних забезпечити ефективний розвиток цифрових форм господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у формування сучасних підходів до вивчення проблем провадження господарської діяльності в умовах цифровізації зроблено як вітчизняними, так і зарубіжними авторами. Вінник О. М. та Шаповалова О. В. [1] звертають увагу на необхідність доповнення критеріїв класифікації господарських відносин за рівнем цифровізації. Орлова О.С. [2] досліджує основні завдання розвитку цифрової економіки, зокрема, питання державної політики у цій сфері. Шишка Р. Б. [3] визначає поняття та зміст цифрової правоздатності. Питанню цифрової правосуб'єктності особи присвячено праці Аврамової О.Є. та Орешич В.В. [4]. Дослідження Солодченка С.В., Беспалова М.О., Матвєєвої А.В., Гриценка Г.М. присвячені в цілому питанням правового регулювання цифрової економі, а також окремо – електронній платформі блокчейн як інструменту зменшення ризиків при веденні господарської діяльності [5; 16]. Васильєва Н. Б., Нижниченко Я. Є. та Заболотна О. С. [6] присвятили свою працю вивченню питань впливу цифровізації на трансформацію бізнес-моделей у традиційних галузях економіки. Наукові дослідження Гончарової А.В. [7] розкривають питання цифрової ідентичності.

Болквадзе Н., Братко О., та Мигаль, О. [8] визначають економіко-правові аспекти впровадження штучного інтелекту в бізнес-діяльність компанії, зокрема при ухваленні управлінських рішень, при плануванні виробництва та визначенні ризиків. Подібні дослідження здійснено Lee M., Scheepers H., Lui A. та Ngai E., які визначають оптимальні шляхи участі штучного інтелекта у роботі організацій [9].

Праця Гончаренко О. М. та Нескородженої Л. Л. присвячена питання визначення електронного договору (контракту) [10]. А ціла низка досліджень Мілаш В. С. [11] містить проблеми договірно-правового регулювання в умовах діджиталізації економіки. При цьому Гарник М. О. [12] детально досліджує проблеми правового регулювання саме смарт контракту. Питання особливостей правової природи договорів у сфері надання послуг розкрито у посібнику М.М. Гудими-Підвербецької, Ю.П. Пацурківського, В.М. Никифорака [13]. Попович К.Г. [14] у своїх дослідженнях виокремлює особливості правового регулювання окремих договорів у сфері ІТ. А Мельничук М.О., Мельничук О.Ф. та Пипяк М.І. [15] визначили особливості договору про надання послуг (виконання робіт) у сфері інформатизації.

Ковальова О. В. [17] підкреслює важливість вироблення правового механізму протидії злочинам, пов'язаним із несанкціонованим втручанням у державні реєстри. При цьому організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України розкрито у аналітичній доповіді Бобро Д.Г., Іванюти С.П., Кондратов С.І. та Суходолі О.М. [18]. А правові основи закладення засобів забезпечення кібербезпеки в Україні розглянуто у праці Бакалінської О. та Бакалінського О. [19].

Метою статті є комплексний аналіз специфіки здійснення господарської діяльності в умовах цифровізації, виявлення впливу цифрових технологій на трансформацію організаційно-правових форм

ведення бізнесу, оцінка еволюції правового регулювання господарських відносин, а також визначення ключових напрямів адаптації суб'єктів господарювання до цифрового середовища з огляду на підвищення їх ефективності, конкурентоспроможності та забезпечення правової визначеності.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: чинне законодавство України у сфері господарської діяльності, цифровізації, електронної комерції, захисту інформації та даних (зокрема, Цивільний кодекс України, Закон України «Про електронні документи та електронні довірчі послуги», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про цифровий розвиток» тощо); стратегічні та програмні документи ЄС щодо цифрової економіки й цифрових ринків (Digital Services Act, Digital Markets Act, European Data Strategy); наукові праці українських та зарубіжних дослідників, присвячені проблематиці цифровізації господарських відносин; аналітичні звіти міжнародних організацій (OECD, World Bank, UNCTAD), статистичні дані щодо цифрової трансформації бізнесу; практичні кейси трансформації бізнес-процесів у підприємницькій діяльності під впливом цифрових технологій.

Методологічну основу дослідження становлять загальні та спеціальні методи наукового дослідження. Так, зокрема, для виявлення закономірностей еволюції господарської діяльності в цифровому середовищі використано діалектичний метод. Метод системно-структурного аналізу дав можливість визначити взаємозв'язки між цифровими інструментами, правовими нормами та господарськими процесами.

За допомогою формально-юридичного методу було проаналізовано зміст нормативно-правових актів, що регулюють здійснення господарської діяльності в умовах цифровізації. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення українського законодавства у сфері регулювання цифрової

економіки з європейськими та міжнародними стандартами цифрової економіки.

Функціональний метод використано для дослідження впливу цифрових технологій на зміну функцій суб'єктів господарювання, а метод узагальнення та синтезу – для формування висновків щодо тенденцій розвитку господарської діяльності в умовах цифровізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення ключових тенденцій цифрової трансформації господарської діяльності, аналіз правових аспектів функціонування суб'єктів господарювання у цифровому просторі, а також окреслення проблем та перспектив забезпечення ефективного та безпечного ведення бізнесу в умовах цифрової економіки є важливими завдання держави в умовах сьогодення.

На сучасному етапі розвитку суспільства його невід'ємною частиною стали відносини у сфері цифровізації економічної системи держави та суспільства у цілому.

Як справедливо зауважує О. М. Вінник, закріплену на рівні ГК класифікацію господарських відносин можна доповнити доктринальними класифікаціями, зокрема і таким критерієм, як-то: за рівнем цифровізації: (а) повністю/більшістю цифровізовані відносини (у сферах: телекомунікаційних послуг, електронних довірчих послуг, електронної комерції та ін.); (б) значною мірою цифровізовані за співвідношенням традиційних товарів/робіт/послуг аналогової економіки з цифровими (сфера фінансових послуг, частина з яких надається онлайн, інша – в традиційній формі, за особистої участі клієнта), (в) з незначним рівнем цифровізації, в яких обов'язковим результатом господарської діяльності є матеріальні блага, а цифровізації підлягають в основному організаційні процеси (сфера матеріального виробництва, включаючи сільське господарство, будівництво, транспортні перевезення, надання побутових послуг тощо) [1, с.13].

Завдання розвитку цифрової економіки передбачає, по-перше, державну політику, що сприяє розгортанню всеохопної та багаторівневневої інфраструктури, по-друге, позитивного середовища, в якому можлива цифровізація економіки на цих рівнях. Необхідною являється розробка досить гнучкої правової політики, яка б підтримувала інвестиції та інновації всіх учасників цифрової системи [2, с.197].

У сучасних умовах цифрової трансформації економіки відбувається суттєва зміна правового статусу суб'єктів господарювання, що зумовлює перегляд традиційних понять правосуб'єктності, форм волевиявлення та способів участі у господарських правовідносинах. Правова наука розглядає ці процеси як формування особливої **цифрової правосуб'єктності**, яка доповнює класичні елементи правоздатності, дієздатності та деліктоздатності й у низці аспектів модифікує їх зміст відповідно до нових технологічних реалій.

Р.Б. Шишка зазначає, що цифрова правоздатність, заснована на знаннях, вміннях та компетентності в цифрових технологіях, наявності відповідного гаджета чи доступу до нього, персоніфікації як учасника цих відносин, чіпування. Її можна визначити як здатність основану на цифрових речах та технологіях сприймати, використовувати, набувати нові права та нести обов'язки [3, с. 127].

Передусім, цифровізація розширює зміст господарської правосуб'єктності завдяки включенню до неї нових юридично значущих можливостей та обов'язків суб'єктів. Правоздатність у цифровому середовищі охоплює здатність учасників господарського обороту укладати правочини в електронній формі, використовувати цифрові активи як об'єкти цивільних та господарських прав, взаємодіяти з контрагентами через цифрові платформи та інтерфейси. Дієздатність, відповідно, трансформується у можливість здійснювати юридично значущі дії через цифрові інструменти і системи електронної ідентифікації, а також у

здатність делегувати виконання частини господарських операцій автоматизованим технологічним засобам та алгоритмам.

Особливої уваги потребує переосмислення змісту волевиявлення суб'єктів господарювання. Електронне волевиявлення, засвідчене кваліфікованими електронними підписами або іншими засобами цифрової ідентифікації, стає повноцінною юридичною формою реалізації намірів і зобов'язань. Поряд із цим поширюється феномен автоматизованого волевиявлення, коли виконання умов правочину забезпечується наперед визначеним алгоритмом, зокрема смарт-контрактом, що істотно ускладнює вирішення питань меж відповідальності за результати діяльності автономних цифрових систем.

В цьому контексті досить ґрунтовними є тези Аврамової О. В., яка зазначає, що необхідно диференціювати поняття цифрової (віртуальної) особистості та цифрової (віртуальної) особи. Під цифровою (віртуальною) особою розуміють суб'єкта цифрового середовища, який має відповідну електронну ідентифікацію та може діяти як фізична чи юридична особа, а також орган публічного управління. Правосуб'єктність такої особи в цифровому середовищі виникає з моменту її електронної ідентифікації та надання доступу до відповідних цифрових ресурсів [4].

Цифровізація також зумовлює появу нових організаційних форм ведення бізнесу, які не вписуються у класичні правові конструкції. Діяльність цифрових платформ [5], віртуальних підприємств та децентралізованих автономних організацій (DAO) демонструє поступове зміщення акценту з фізичної присутності та традиційної ієрархічної структури управління на алгоритмічні механізми координації та цифрову інфраструктуру [6]. Такі моделі господарювання ставлять перед правовою наукою питання про визначення місця здійснення діяльності, обсяг правоздатності та дієздатності, межі відповідальності та юрисдикційні аспекти їх функціонування.

Суттєвою характеристикою сучасної правосуб'єктності є також цифрова ідентифікація. Вона забезпечує підтвердження статусу суб'єкта не лише традиційними установчими документами, а й засобами електронної автентифікації — від кваліфікованого електронного підпису до Mobile ID, Bank ID та корпоративних електронних печаток. Унаслідок цього юридично значущі дії суб'єкта дедалі частіше «прив'язуються» до його цифрового відбитку, що модифікує сам механізм участі у господарському обороті [7, с. 189].

Окремого теоретичного осмислення потребує участь алгоритмічних систем у здійсненні господарської діяльності. Штучний інтелект та автоматизовані системи управління дедалі частіше виконують функції, що мають юридичне значення для підприємства, зокрема беруть участь у прийнятті рішень, плануванні виробництва та управлінні ризиками [8; 9]. Це формує нову проблематику щодо меж відповідальності суб'єктів за дії алгоритмів, співвідношення між управлінськими рішеннями людини та комп'ютерної системи, можливості визнання за алгоритмами певних правових властивостей, хоча більшість наукових підходів наразі заперечують можливість надання автономним системам правосуб'єктності в юридичному розумінні.

Таким чином, трансформація правового статусу суб'єктів господарювання в умовах цифровізації охоплює комплексну зміну змісту правосуб'єктності, форм волевиявлення, організаційних моделей ведення бізнесу та меж юридичної відповідальності. Ці процеси потребують подальшого теоретичного аналізу й удосконалення господарського законодавства, оскільки формують нову парадигму функціонування суб'єктів господарювання в цифровій економіці та визначають напрями розвитку сучасної доктрини господарського права.

У сучасній господарській доктрині цифровізація договірних відносин розглядається як один із ключових проявів трансформації механізмів

юридичного регулювання економічної діяльності, що істотно впливає на зміст, форму, порядок укладення, виконання та доказування господарських договорів. Цей процес зумовлений поширенням цифрових технологій, автоматизованих систем, електронних платформ і децентралізованих інфраструктур, які змінюють традиційні конструкції цивільно-правових та господарсько-правових інститутів.

Важливим аспектом та наслідком цифровізації є необхідність переосмислення традиційного уявлення про форму правочину. Електронний договір стає повноцінним різновидом господарського договору, укладеним шляхом обміну електронними повідомленнями чи шляхом інтеракції через інформаційно-комунікаційні системи. Юридичне значення набуває електронний документ, який містить волевиявлення сторін і засвідчується електронним підписом, електронною печаткою або засобами електронної ідентифікації. Принцип рівності паперової та електронної форми правочину, закріплений у національному та міжнародному праві, сприяє переходу господарського обороту до цифрового середовища та створює умови для спрощення процедури укладення договорів, зменшення транзакційних витрат і підвищення достовірності обміну інформацією [10].

Разом із тим цифрове середовище формує нові моделі укладення договорів, які не властиві традиційному правовому регулюванню. Дедалі поширенішим явищем є автоматизоване укладення договорів, коли правочин формується внаслідок обробки даних алгоритмом або системою штучного інтелекту без безпосереднього втручання людини на кожному етапі. Це стосується, зокрема, систем динамічного ціноутворення, автоматизованих біржових торгів, електронних платформ-посередників, маркетплейсів та сервісів електронних закупівель. Така специфіка викликає потребу в уточненні моменту виникнення договору, критеріїв реального

волевиявлення та розмежування відповідальності між оператором цифрової системи, користувачем і розробником програмного забезпечення.

При цьому, як справедливо зауважує В. С. Мілаш, домовленість сторін укласти договір за допомогою інформаційно-комунікаційних систем не є підставою вважати його укладеним у письмовій формі. Саме визнання електронної форми договору різновидом письмової, не відповідає європейському підходу, відповідно до якого тільки кваліфіковане електронне волевиявлення прирівнюється до письмової форми. Електронні оферта та акцепт не завжди об'єктивується у електронних документах, а сам електронний договір тільки у випадках безпосередньо зазначених в ЗУ «Про електронну комерцію» за своїми правовими наслідками прирівнюється до договору, укладеного у письмовій формі [11, с. 12-13].

Особливої уваги в науковій літературі набуває дослідження смарт-контрактів як нової форми автоматизованого виконання договірних зобов'язань. Смарт-контракт, який існує у вигляді програмного коду, здатний самостійно виконувати або забезпечувати виконання окремих умов договору на основі логічних конструкцій «якщо – то». Його правова природа викликає дискусії, оскільки смарт-контракт одночасно може розглядатися як технічний механізм виконання договору і як елемент змісту самого договору [12]. Крім того, децентралізоване середовище блокчейну передбачає неможливість односторонньої зміни умов смарт-контракту та ускладнює правове врегулювання ситуацій, що виходять за межі передбачених алгоритмом сценаріїв.

Цифрове середовище також сприяє появі нових видів господарських договорів і зміні характеру зобов'язань за існуючими. Значного поширення набули договори на надання цифрових послуг, хмарних сервісів (SaaS, PaaS, IaaS), договори про обробку даних, угоди про доступ до API, договори про користування цифровими платформами та електронними маркетплейсами [13; 14; 15]. Вони характеризуються підвищеною

складністю структури прав і обов'язків, багаторівневими режимами доступу до інформаційних ресурсів та залежністю від технічних параметрів роботи цифрової інфраструктури. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність чіткого нормативного визначення меж відповідальності сторін за технічні збої, кібератаки, переривання доступу до сервісу та інші цифрові ризики, що не були властиві традиційним господарським договорам.

Отже, цифровізація договірних відносин є комплексним процесом, що охоплює зміну форми, способів укладення, механізмів виконання та доказового забезпечення договорів у господарському обороті. Вона детермінує появу нових договірних конструкцій, формує специфічні цифрові ризики, модифікує традиційні інститути і потребує подальшого теоретичного опрацювання та розвитку законодавства. У результаті цифровізація не лише удосконалює інфраструктуру укладення та виконання договорів, а й змінює саму природу договірного регулювання, зумовлюючи перехід від класичних моделей правочинності до складних техніко-правових механізмів у цифровому середовищі.

При цьому варто акцентувати увагу на тому, що цифрова економіка в Україні розвивається швидко, але правове регулювання цього процесу стикається з низкою проблем, які стримують потенціал галузі та впливають на бізнес-клімат. Як вірно підмічають окремі дослідники, основними напрямками, які потребують уваги є: застаріле законодавство, правова невизначеність у сфері криптовалют і блокчейн-технологій, низький рівень захисту персональних даних, податкова та фінансова невизначеність, кібербезпека [16]. Без вирішення цих питань рухатись далі у напрямку розвитку господарської діяльності в умовах сучасних викликів буде практично неможливо.

В умовах цифровізації господарської діяльності виникають численні правові ризики, які пов'язані з обробкою, зберіганням і передачею даних. Зокрема, до них відносять несанкціонований доступ до даних, їх незаконну

зміну або знищення, втрату даних унаслідок технічних збоїв або кібератак, а також неправомірне використання даних третіми особами. Правова наука зазначає, що виникнення таких ризиків обумовлює необхідність комплексного регулювання, що поєднує обов'язки щодо організаційних заходів безпеки, технічного захисту інформаційних систем і правового контролю за обігом даних. Відтак, питання кібербезпеки стає ключовим у формуванні системи цифрового комплаєнсу підприємств, що включає не лише внутрішні регламенти та політики захисту даних, але й відповідність вимогам національного та міжнародного законодавства.

З правової точки зору, суб'єкти господарювання несуть відповідальність за порушення правил обігу даних, що охоплює як цивільно-правові, так і адміністративні та кримінальні наслідки. Так, втручання в інформаційні системи, несанкціонований доступ до даних, розголошення персональної або комерційної інформації, а також недотримання стандартів кіберзахисту можуть кваліфікуватися як правопорушення у відповідності до законодавства про захист персональних даних, кібербезпеку та комерційну таємницю [17, с. 33-61]. Крім того, правові ризики поширюються на транскордонний обіг даних, що передбачає дотримання екстериторіальних норм, зокрема GDPR та міжнародних стандартів захисту інформації, що створює додаткові виклики для суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у глобальному цифровому середовищі.

Одним із ключових аспектів правового забезпечення кібербезпеки є визначення меж відповідальності суб'єктів господарювання та третіх сторін, залучених до обробки даних. Особливої уваги потребує правове регулювання використання сторонніх цифрових платформ, хмарних сервісів та інших технологічних посередників, оскільки порушення ними правил безпеки даних може створювати правові наслідки для основного суб'єкта господарювання [18]. У науковій літературі зазначається, що

сучасне законодавство поступово формує концепцію розподіленої відповідальності, яка передбачає чітке визначення обов'язків усіх учасників цифрового ланцюга обробки даних та механізмів відшкодування збитків у разі порушення норм.

Крім того, правова доктрина підкреслює значення превентивних заходів у сфері кібербезпеки, що включають аудит інформаційних систем, сертифікацію цифрових платформ, використання криптографічного захисту, шифрування даних та впровадження технологій контролю доступу [19]. Законодавство та нормативні акти дедалі більше орієнтуються на техніко-правові стандарти, що поєднують юридичні вимоги з технологічними заходами безпеки, забезпечуючи комплексну правову охорону даних як ключового економічного ресурсу.

Таким чином, у сучасних умовах цифровізації дані не лише виступають економічним та інтелектуальним активом, а й формують нову сферу правових ризиків та обов'язків. Кібербезпека стає невід'ємною складовою правового режиму даних, а забезпечення комплексного захисту інформації вимагає інтеграції організаційних, технологічних та правових механізмів. У науковій перспективі це означає формування нової парадигми господарського права, у межах якої регулювання обігу даних і відповідальності за їх порушення є ключовим елементом забезпечення стабільності, безпеки та ефективності цифрової економіки.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження підтверджує, що цифровізація є ключовим чинником трансформації сучасної господарської діяльності, що впливає як на організаційні моделі бізнесу, так і на правове регулювання господарських відносин. Цифрові технології забезпечують нові можливості для оптимізації бізнес-процесів, підвищення конкурентоспроможності підприємств, розширення доступу до ринків та створення інноваційних продуктів і послуг. Водночас їх упровадження породжує низку правових,

економічних та інформаційних викликів, пов'язаних із забезпеченням кібербезпеки, захистом персональних і комерційних даних, дотриманням стандартів електронної ідентифікації та електронного документообігу.

Правове регулювання господарської діяльності потребує адаптації до нових умов цифрового середовища, зокрема шляхом оновлення підходів до визначення статусу цифрових активів, регламентації електронних правочинів, встановлення вимог до використання цифрових платформ і алгоритмічних систем. Дослідження встановило, що ефективне правове забезпечення цифровізації можливе лише за умови узгодження національних норм із європейськими стандартами та міжнародними практиками.

Таким чином, сучасна цифрова трансформація господарської діяльності виступає не лише фактором розвитку економіки, а й ключовим імпульсом для модернізації правової системи, формування нових підходів до регулювання і забезпечення правової визначеності у цифровому середовищі.

Перспективними напрямами подальших наукових розвідок є: дослідження правового статусу цифрових активів, даних, алгоритмів та штучного інтелекту як елементів господарської діяльності; удосконалення правового регулювання електронних правочинів, зокрема смарт-контрактів і автоматизованих систем виконання зобов'язань; аналіз ризиків і механізмів забезпечення кібербезпеки у господарській діяльності, включаючи відповідальність за порушення у сфері цифрової інфраструктури; оцінка впливу цифрових платформ на конкуренцію і ринок, визначення підходів до регулювання діяльності платформних операторів; дослідження цифрових трансформаційних моделей підприємств (е-комерція, хмарні сервіси, цифрові екосистеми) та їх правового забезпечення; розроблення механізмів гармонізації українського законодавства з європейськими актами – Digital Services Act (Акт про

цифрові послуги), Digital Markets Act (Акт про цифрові ринки), European Data Act (Акт про дані), Artificial Intelligence Act (Акт про штучний інтелект) тощо для підвищення ефективності цифрової економіки, а також вивчення етичних та правових аспектів використання ШІ у господарських відносинах, включаючи автоматизоване прийняття рішень.

Література

1. Вінник О. М., Шаповалова О. В. Господарське право в умовах цифровізації економіки: навчальний посібник. За заг. ред. Вінник О. М. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 295 с.

2. Орлова О.С. Правове регулювання господарської діяльності в умовах цифровізації. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право.* 2023. Вип. 77. Част. 1. С. 195-201.

3. Цивільне право України: підручник. 4-е вид., перероб. і доп. У 2 частинах. / За ред. проф. Р.Б. Шишки (кер. авт. кол.), Ч. 1. Загальна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2025. 800 с.

4. Аврамова О.Є., Орешич В.В. Цифрова правосуб'єктність особи у цифровому середовищі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 10. С. 81–83.

5. Солодченко С.В., Беспалов М.О., Матвєєва А.В., Гриценко Г.М. Електронна платформа блокчейн як інструмент зменшення ризиків при веденні господарської діяльності. *Актуальні проблеми права: теорія і практика.* 2024. Вип. 48. С.196-210. DOI: https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-48-2-45-57

6. Васильєва Н. Б., Нижниченко Я. Є., Заболотна О. С. Вплив цифровізації на трансформацію бізнес-моделей у традиційних галузях економіки. *Академічні візії.* 2024. Вип. 37. Zenodo. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.14197967

7. Гончарова А.В. Елементи цифрової ідентичності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право.* 2024. Вип. 83: ч. 1. С. 187-191. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.27. (дата звернення: 14.11.2025).

8. Болквадзе Н., Братко О., Мигаль О. Впровадження штучного інтелекту в бізнес-діяльність компанії. *Економіка та суспільство*. 2023. (58). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-81

9. Lee M., Scheepers H., Lui A., Ngai E. The implementation of artificial intelligence in organizations: A systematic literature review. *Information & Management.* July 2023. Volume 60, Issue 5. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378720623000642 (дата звернення: 14.11.2025).

10. Гончаренко О. М., Нескороджена Л. Л. Електронний договір (контракт) як інноваційна модель засобу саморегулювання. *Науковий вісник публічного та приватного права : Зб. наук. пр.* НДІ публ. права ; голов. ред. В. В. Галунько. Київ : Гельветика, 2022. Вип. 5. С. 49-55.

11. Мілаш В. С. Окремі аспекти договірно-правового регулювання в умовах діджиталізації економіки. *Право та інновації*. 2024. № 1 (45). С. 7–15. DOI: https://doi.org/10.37772/2518-1718-2024-1(45)-1

12. Гарник М. О. Правове регулювання смарт контракту. Львів, 2020. 38 с.

13. Договори у сфері надання послуг: навч.-метод. посібник / М.М. Гудима-Підвербецька, Ю.П. Пацурківський, В.М. Никифорак, М.М. Гудима. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 204 с.

14. Попович К.Г. Особливості правового регулювання окремих договірних конструкцій: правове регулювання договорів в ІТ-сфері. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 156-159.

15. Мельничук М.О., Мельничук О.Ф., Пипяк М.І. Особливості договору про надання послуг (виконання робіт) у сфері інформатизації. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. № 6. С. 168-171.

16. Matvieieva A., Solodchenko S., Bespalov M., Hrytsenko H. Peculiarities of Legal Regulation of the Digital Economy in Ukraine. *Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering – 2024 (ICTM 2024) : International Scientific and Technical Conference,* 12–14 Dec. 2024. Cham : Springer, 2025. Vol. 2: Synergetic Engineering. P. 50–61. (Lecture Notes in Networks and Systems; Vol. 1474). DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-94852-7_5

17. Ковальова О. В. Протидія злочинам, пов'язаним із несанкціонованим втручанням у державні реєстри : науково-практичні рекомендації. Київ: ВД Дакор, 2022. 164 с.

18. Організаційні та правові аспекти забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури України: аналіт. доп. / Бобро Д.Г., Іванюта С.П., Кондратов С.І., Суходоля О.М. / за заг. ред. О.М. Суходолі. Київ: НІСД, 2019. 224 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Dopov_Suchodolya_print.pdf (дата звернення: 14.11.2025).

19. Бакалінська О. Бакалінський О. Правове забезпечення кібербезпеки в Україні. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 9. С. 100-108. DOI: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.17

References

1. Vynnyk, O. M., & Shapovalova, O. V. (2020). *Hospodarske pravo v umovakh tsyfrovizatsii ekonomiky* (O. M. Vynnyk, Ed.). NDI pryvatnoho prava i pidpryiemnytstva imeni akademika F. H. Burchaka NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].

2. Orlova, O. S. (2023). Pravove rehuliuvannia hospodarskoi diialnosti v umovakh tsyfrovizatsii. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriia Pravo*, 77(1), 195–201 [in Ukrainian].

3. Shyshka, R. B. (Ed.). (2025). *Tsyvilne pravo Ukrainy* (4th ed., Rev. & Enl., Vol. 1). Vydavnytstvo Lira-K [in Ukrainian].

4. Avramova, O. Ye., & Oreshych, V. V. (2024). Tsyfrova pravosubiektnist osoby u tsyfrovomu seredovyshchi. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 10, 81–83 [in Ukrainian].

5. Solodchenko, S. V., Bespalov, M. O., Matvieieva, A. V., & Hrytsenko, H. M. (2024). Elektronna platforma blockchain yak instrument zmenshennia ryzykiv pry vedenni hospodarskoi diialnosti. *Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka*, 48, 196–210. https://doi.org/10.33216/2218-5461/2024-48-2-45-57 [in Ukrainian].

6. Vasylieva, N. B., Nyzhnychenko, Ya. Ye., & Zabolotna, O. S. (2024). Vplyv tsyfrovizatsii na transformatsiiu biznes-modelei u tradytsiinykh haluziakh ekonomiky. *Akademichni vizii*, 37. Zenodo. https://doi.org/10.5281/zenodo.14197967 [in Ukrainian].

7. Honcharova, A. V. (2024). Elementy tsyfrovoi identychnosti. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriia Pravo*, 83(1), 187–191. https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.83.1.27 [in Ukrainian].

8. Bolkvadze, N., Bratko, O., & Myhal, O. (2023). Vprovadzhennia shtuchnoho intelektu v biznes-diialnist kompanii. *Ekonomika ta suspilstvo*, 58. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-81 [in Ukrainian].

9. Lee, M., Scheepers, H., Lui, A., & Ngai, E. (2023). The implementation of artificial intelligence in organizations: A systematic literature review. *Information & Management*, 60(5). URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378720623000642

10. Honcharenko, O. M., & Neskorodzhena, L. L. (2022). Elektronnyi dohovir (kontrakt) yak innovatsiina model zasobu samorehuliuvannia. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, 5, 49–55 [in Ukrainian].

11. Milash, V. S. (2024). Okremi aspekty dohovirno-pravovoho rehuliuvannia v umovakh didzhytalizatsii ekonomiky. *Pravo ta innovatsii*, 1(45), 7–15. https://doi.org/10.37772/2518-1718-2024-1(45)-1 [in Ukrainian].

12. Harnyk, M. O. (2020). *Pravove rehuliuvannia smart-kontraktu*. 38 p. [in Ukrainian].

13. Hudyma-Pidverbecka, M. M., Patsurkivskyi, Yu. P., Nykyforak, V. M., & Hudyma, M. M. (2022). *Dohovory u sferi nadannia posluh* (Teaching manual). Chernivtsi National University [in Ukrainian].

14. Popovych, K. H. (2023). Osoblyvosti pravovoho rehuliuvannia okremykh dohovirnykh konstruktsii: pravove rehuliuvannia dohovoriv v IT-sferi. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 4, 156–159 [in Ukrainian].

15. Melnychuk, M. O., Melnychuk, O. F., & Pypiak, M. I. (2019). Osoblyvosti dohovoru pro nadannia posluh (vykonannia robit) u sferi informatyzatsii. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 6, 168–171 [in Ukrainian].

16. Matvieieva, A., Solodchenko, S., Bespalov, M., & Hrytsenko, H. (2025). Peculiarities of legal regulation of the digital economy in Ukraine. In *Integrated Computer Technologies in Mechanical Engineering – 2024 (ICTM 2024)* (Vol. 1474, pp. 50–61). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-94852-7_5

17. Kovalova, O. V. (2022). *Protydiia zlochynam, poviazanym iz nesanktsionovanym vtruchanniam u derzhavni reiestry: naukovo-praktychni rekomendatsii*. VD Dakor [in Ukrainian].

18. Bobro, D. H., Ivaniuta, S. P., Kondratov, S. I., & Sukhodolia, O. M. (2019). *Orhanizatsiini ta pravovi aspekty zabezpechennia bezpeky i stiikosti krytychnoi infrastruktury Ukrainy* (O. M. Sukhodolia, Ed.). NISD. URL:

https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-05/Dopov_Suchodolya_print.pdf [in Ukrainian].

19. Bakalinska, O., & Bakalinskyi, O. (2019). Pravove zabezpechennia kiberbezpeky v Ukraini. *Pidpryiemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 9, 100–108. https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.9.17 [in Ukrainian].